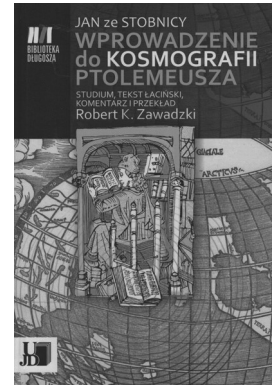

Katarzyna Borkowska
ORCID: 0000-0001-7607-6448
Instytut Historii Nauki
im. L. i A. Birkenmajerów
Polskiej Akademii Nauk
Warszawa

ARTYKUŁ RECENZYJNY

Dzieło geograficzne Jana ze Stobnicy a renesansowa kultura literacka. Refleksje na marginesie książki *Jan ze Stobnicy – Wprowadzenie do Kosmografii Ptolemeusza*, studium, tekst łaciński, komentarz i przekład oprac. Robert Zawadzki, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego im. Jana Długosza, Częstochowa 2021 (Biblioteka Długosza, t. 4), 352 s.

Geographical treaty by Jan of Stobnica and the Renaissance literary culture: Reflections on the margins of the book *Jan ze Stobnicy – Wprowadzenie do Kosmografii Ptolemeusza*, studium, tekst łaciński, komentarz i przekład oprac. Robert Zawadzki [*Jan of Stobnica – Introduction to Cosmography by Ptolemy*, study, Latin text, commentary, and translation by Robert Zawadzki], Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego im. Jana Długosza, Częstochowa 2021 (Biblioteka Długosza, vol 4), 352 pp

Summary: The article reflects on the compilatory character of *Introductio in Ptolemaei Cosmographiam* by Jan of Stobnica in the light of literary practices of his time. Leaving aside the form of the treaty, influenced by the literary culture of the Renaissance, the reader can appreciate it for what it is, a clear and concise geography handbook which presents the most notable geographical works of the time.

Keywords: history of geography, compilation, humanism, Renaissance

Słowa kluczowe: historia geografii, kompilacja, humanizm, renesans

Wydana w 2021 r. publikacja Roberta Zawadzkiego przedstawia *Wprowadzenie do Kosmografii Ptolemeusza* Jana ze Stobnicy¹: tekst łaciński wraz z polskim przekładem i komentarzem, poprzedzony szczegółową analizą. Jest to pierwsze wydanie dzieła kosmograficznego w języku polskim. Niewątpliwą wartością publikacji jest udostępnienie tekstu *Wprowadzenia do Kosmografii* po polsku i w oryginale wraz z bogatymi przypisami. W rozbudowanym słowie wstępnym autor przedstawia postać Jana ze Stobnicy, treść jego dzieła, oraz źródła, z jakich korzystał. Zawadzki rozważa dzieło Jana ze Stobnicy z dwojakiej perspektywy, podkreślając jednocześnie jego kompilatorski, a zatem wtórny charakter, oraz oryginalność, którą zachowuje ono mimo tego charakteru.

Jan ze Stobnicy (ok. 1470–1519) studiował na wydziale sztuk wyzwolonych Uniwersytetu Krakowskiego, gdzie w 1494 r. uzyskał tytuł bakałarza, a w 1498 magistra. W trakcie studiów poznał wykładającego wówczas na Wydziale Filozofii Michała Twaroga z Bystrzykowa, który zapoznał go z filozofią skotystyczną. Niedługo po zakończeniu studiów zaczął wykładać na Wydziale Filozofii. Wśród nauczanych przez niego zagadnień znajdowały się: filozofia Arystotelesa, geometria Euklidesa, stylistyka Cycerona, arytmetyka i muzyka². Pierwsze jego dzieło, wydane w 1503 r., które zyskało rozgłos i powtórne publikacje (w 1507, 1513, 1516 i 1517), *Parvulus philosophiae naturalis*, było komentarzem do dzieł Arystotelesa o tematyce fizycznej, czyli *Fizyki*, *O powstawaniu i ginięciu*, *O duszy*³. Sukces owego podręcznika do filozofii naturalnej Arystotelesa opierał się na zdolności Jana ze Stobnicy do syntetycznego i zrozumiałego przedstawienia zawilego materiału, którą sam autor przedstawia w prologu jako zaletę swego dzieła⁴. Jan ze Stobnicy wydał szereg pism związanych z jego działalnością dydaktyczną na Uniwersytecie Krakowskim zanim podjął się opracowania podręcznika geografii, któremu poświęcona została publikacja Zawadzkiego. Poprzedzające *Wprowadzenie do Kosmografii Ptolemeusza* pisma dotyczyły przede wszystkim myśli skotystycznej, filozofii moralnej, gramatyki⁵.

¹ Jan ze Stobnicy, *Introductio in Ptolomei Cosmographiam cum longitudinibus et latitudinibus regionum et civitatum celebriorum*, F. Ungler, Cracoviae 1512.

² Z. Pietrzyk, *Jan ze Stobnicy zwany Stobniczką*, [w:] *Złota księga Wydziału Filozoficznego*, red. J. Miklaszewska, J. Mizera, Kraków 2000, s. 71–74.

³ Jan ze Stobnicy, *Parvulus philosophiae naturalis cum expositione textuali ac dubiorum magis necessariorum dissolutione ad intentionem Scoti congesta in Studio Cracoviensi a Ioanne Stobnicensi artium Magistro*, J. Haller, Cracoviae 1507, k. 2.

⁴ „Cavebimus etiam, ne principia philosophiae rursus tegantur ea multitudine ac obscuritate dictorum, a qua se esse segregata hic gaudent. Convenit enim, ut in Parvulo philosophiae parvula parvulusque accomoda dicantur. Nemo itaque hic a me exspectet multiplices quaestionum dissolutiones secundum varias in philosophia opiniones” – ibidem, k. 2.

⁵ J. Domański, *Lacina w Polsce. Średniowieczne piśmiennictwo myślielskie*. *Antologia*, red. E. Szablewska, Kraków 2020, s. 197.

Przełom XV i XVI w. był czasem rozkwitu geografii jako dziedziny nauki, w Krakowie szczególnie i w Europie w ogóle. Geografia zaczęła być po raz pierwszy nauczana w 1490 r. na Uniwersytecie w Krakowie, zaś w Niemczech dopiero 10 lat później⁶. Jak piszą Jackowski i Soljan:

Okres rozkwitu geografii przypadał na lata 1470–1530. W zakresie badań, jak i prowadzonych wykładów, prym wiodły zwłaszcza matematyka, astronomia i szeroko rozumiana geografia. Uważa się, że to astronomia i geografia zdecydowały o międzynarodowej sławie Krakowa. Na przełomie XV i XVI w. Kraków był głównym ośrodkiem geograficznym w Europie⁷.

Wzrost zainteresowania geografiami w ówczesnej Europie miał związek z pojawieniem się pierwszego pełnego łacińskiego tłumaczenia *Kosmografii* Ptolemeusza na początku XV w.⁸, a także odkryciami geograficznymi, jakie przyniosła końcówka tego wieku. Zdaniem Dariusza Rotta, na rozwój dziedziny w ośrodku krakowskim wpłynąć miał w szczególności pobyt podróżującego humanisty Konrada Celtisa, autora pieśni pochwalnej na cześć *Kosmografii* Ptolemeusza *In laudes Cosmographiae Ptolemaei* oraz projektu historyczno-geograficznego *Germania illustrata*⁹. Podczas swych podróży po Europie Celtis zakładał w odwiedzianych miejscach towarzystwa literackie, wśród nich *Sodalitas Litterarum Vistulana* w Krakowie¹⁰. Do krakowskiego towarzystwa należał między innymi Wawrzyniec Korwin, autor pierwszego na ziemiach polskich opracowania o tematyce geograficznej obejmującego w założeniu cały znany świat – *Cosmographia dans manuductionem in tabulas Ptolemaei* (1496).

Dzieło Korwina stanowi dla Zawadzkiego główny punkt porównania w opisie *Wprowadzenia do Kosmografii Ptolemeusza* Jana ze Stobnicy¹¹. Pisma dzieli niewielki dystans czasowy, obejmują tę samą problematykę i wyrastają z tej samej tradycji kompilacji. Porównanie utworu geograficznego Jana ze Stobnicy z dziełem Wawrzyńca Korwina służy uwypukleniu nowatorskich aspektów tego pierwszego, które często są całkiem negowane¹². Zawadzki przekonuje, że wszystko

⁶ A. Jackowski, I. Soljan, *Wkład ośrodka krakowskiego w rozwój polskiej geografii (do roku 1945)*, „Czasopismo Geograficzne” 2010, t. 81, nr 3, s. 154.

⁷ Ibidem, s. 154.

⁸ Zob. D. Tessicini, *Definitions of Cosmography and Geography in the Wake of Ptolemy's Geography*, [w:] *Ptolemy's Geography in the Renaissance*, red. Z. Shalev, C. Burnett, London 2011 (Warburg Institute Colloquia, t. 17), s. 52.

⁹ D. Rott, *Mapping the Early Modern World: Ptolemy's Cosmography in Sixteenth Century Cracow*, „Tabula” 2020, nr 17, s. 315–328, DOI: 10.32728/tab.17.2020.12.

¹⁰ P. Wilczek, *Literatura polskiego renesansu*, Katowice 2005, s. 108.

¹¹ R. Zawadzki, *Jan ze Stobnicy – Wprowadzenie do Kosmografii Ptolemeusza. Studium, tekst łaciński, komentarz i przekład*, Częstochowa 2021, szczególnie s. 10–13.

¹² Np. „*Introductio in Ptolomaei Cosmographiam cum longitudinibus et latitudinibus regionum et civitatum celebriorum* (Kraków 1512 i dalsze; dzieło zupełnie nieoryginalne, ale ciekawe

zależy od tego, w jakim kontekście rozpatrujemy sprawę, i że w porównaniu z jego poprzednikiem Korwinem, *Wprowadzenie do Kosmografii Ptolemeusza* Jana ze Stobnicy wykazuje się w istocie oryginalnym ujęciem sprawy¹³. Głównym mankamentem utworu Korwina, na który wskazuje Zawadzki, jest jego całkowita anachroniczność z punktu widzenia geografii, opisuje on bowiem świat taki, jakim znali go starożytni, nie uwzględniając ani krain nieznanymi starożytności, ani współczesnych nazw geograficznych. Owa anachroniczność naukowa wynikała, jak zauważa sam Zawadzki, z humanistycznego programu odtwarzania starożytności. W swej monografii na temat Wawrzyńca Korwina Zawadzki przytacza słowa Celtisa, które miały stać się inspiracją dla Korwina, że w studiowaniu geografii nie chodzi o odkrywanie rzeczywistego świata, ale o poznawanie świata przedstawionego w pismach starożytnych¹⁴. Tekst Korwina można natomiast uznać za nowoczesny z punktu widzenia literackiego. Odwołując się bowiem jako pierwszy na ziemiach polskich do niedawno przetłumaczonej *Kosmografii* Ptolemeusza, wplata weń cytaty i motywy z autorów łacińskich, nie tylko tych podejmujących tematy geograficzne jak Solinus czy Strabon, ale także poetów, m.in. Wergiliusza i Owidiusza¹⁵. Dzieło ozdobione jest także wzorowaną na poezji starożytnej twórczością poetycką samego autora. Owe literackie walory, choć dostrzegane, nie są jednak wysoko cenione przez Zawadzkiego w opracowaniu dotyczącym Jana ze Stobnicy.

Znakomita oda saficka o Polsce i Krakowie (*Ode Sapphica de Polonia et Cracovia*), ułożony w heksametrach opis Śląska (*Silesiae descriptio compendiosa*), wyrażone w anapestach liryczne wspomnienie o Nowym Targu (dziś: Środa Śląska) – rodzinnej miejscowości poety (*Pindaricum anapesticum in natale solum*), czy elegijna inwokacja do książki oraz inne jeszcze, mniejsze kompozycje poetyckie – oto najważniejsze przejawy oryginalności Korwina w tym dziele¹⁶.

dlatego, że pojawia się w nim po raz pierwszy nazwa Ameryki)” – J. Domański, *Lacina w Polsce*, s. 197.

¹³ Np. „Rzetelnością swą i samodzielnością wydatnie kontrastuje ze wspomnianym, anachronicznym i niesamodzielnym utworem Wawrzyńca Korwina” – R. Zawadzki, *Jan ze Stobnicy*, s. 43.

¹⁴ R. Zawadzki, *Wawrzyniec Korwin – życie i twórczość renesansowego humanisty. (Studium, tekst łaciński, komentarz i przekład)*, Częstochowa 2013, s. 101.

¹⁵ Zob. R. Zawadzki, *Geografia i poezja. Owidiusz na warsztacie Wawrzyńca Korwina (1465–1527)*, „Collectanea Philologica” 2019, nr 22, s. 101–116, DOI: 10.18778/1733-0319.22.06. „Nawet poważne kwestie naukowe wyjaśniane są za pomocą pieśni poetów starożytnych, także zagadnienia astronomii, matematyki i geografii zyskują komentarze w mowie wiązanej, nawiązują do wierszy sławnych liryków bądź epików – Horacego, Tibullusa, Wergiliusza czy Owidiusza” – ibidem, s. 101.

¹⁶ R. Zawadzki, *Jan ze Stobnicy*, s. 12.

Wspominana przez niego wielokrotnie praktyka *imitatio antiquorum* traktowana jest bez sympatii, raczej jako mankament dzieła świadczący o jego wtórności, niż jego walor, za jaki musieli uważać ją członkowie *Sodalitas Litterarum Vistulana*¹⁷, wśród nich Korwin. Warto przyjrzeć się pracom obu krakowskich humanistów uwzględniając w pełni literackie realia epoki. Juliusz Domański opisuje praktykę literacką rozpowszechnioną w całej Europie przełomu wieków XV–XVI w następujący sposób:

Cała prawie działalność myślicielska i naukowa scholastyków dokonywała się w tym trybie: jak źródłem filozofii były dzieła Arystotelesa i, w mniejszej mierze, innych filozofów starożytnych, tak źródłem nauk, czyli podręcznikami i przedmiotem komentowania – dzieła starożytnych uczonych. [...] Komentowanie trzeba tu rozumieć bardzo szeroko: nie tylko więc jako egzegezę tekstu, ale jako uprawianie danej dziedziny wiedzy na podstawie cudzego, autorytatywnego tekstu, bez wyraźnej intencji wyjścia poza jego zawartość i przewyższenia tego, co się w owym tekście znajduje, a raczej przeciwnie, z wyraźną intencją powiedzenia tego samego inaczej, w sposób jaśniejszy i umożliwiający łatwiejsze przyswojenie zawartych w komentowanym tekście treści. Ta formacja komentatorów i użytkowników dzieł starożytnej filozofii i starożytnej nauki to w znacznej mierze także formacja humanistów. I dla nich również pisma starożytnych uczonych, filozofów, a także poetów były nieprzedawnionym źródłem wiedzy, którą wystarczyło przekazywać za pomocą komentowania¹⁸.

Zarówno dzieło Korwina, jak i późniejsze Jana ze Stobnicy, powstało w środowisku uniwersyteckim i odpowiada na potrzebę „podsumowań, kompendiów, skrótów, które by pomogły nie tylko uczącym się, ale i nauczającym opanować ogromny dorobek wcześniejszej, trzynasto- i czternastowiecznej scholastyki we wszystkich dziedzinach wiedzy”¹⁹. Oryginalność nie należy do najważniejszych założeń podręczników uniwersyteckich. Głównym atutem dzieła Jana ze Stobnicy, przywoływanym przez Pawła z Krosna w wierszu do czytelnika, jest jego zwięzłość i jasność w obliczu ogromu materiału²⁰, nie zaś jego nowatorstwo, co zauważa sam Zawadzki:

¹⁷ Zob. np. o naśladowujących *Ody* Horacego lirykach Celtisa z końca XV w.: „Celtis zachował tę samą, co u Horacego liczbę ksiąg, powtarzał jego myśli poszczególne i całe wątki, aby za ich pomocą wyrażać uczucia i opisywać przeżycia własne, nie odchodził jednak ani od rodzaju literackiego, który naśladował, ani od tonu i nastroju utworów naśladowanego poety rzymskiego” – J. Domański, *Philologica, litteraria, humaniora: studia i szkice z dziejów recepcji dziedzictwa antycznego*, Warszawa 2009, s. 192.

¹⁸ Ibidem, s. 54.

¹⁹ J. Domański, *Łacina w Polsce*, s. 626.

²⁰ R. Zawadzki, *Jan ze Stobnicy*, s. 93–94, 209.

Najistotniejszy walor książki Jana ze Stobnicy – zdaniem Pawła z Krosna – dotyczył pewnej przekrojowości ujęcia materiału kosmograficznego: krakowski uczony, zapoznawszy się z wieloma dziełami, dokonał ich na podstawie wydobycia „esencji”, sporządzenia „wyciągu” wiadomości opracowanych samodzielnie i podanych przystępnie czytelnikowi, ukazał świat w treściwej, syntetycznej perspektywie, zastępującej z powodzeniem wielość wypowiedzi innych autorów – rezultatem stała się wielka użyteczność jego dysertacji²¹.

Ten sam walor swego pisarstwa podkreśla Jan ze Stobnicy w swoim komentarzu do filozofii naturalnej Arystotelesa, na co zwróciliśmy uwagę powyżej.

Mimo reprezentowania nurtu komentatorsko-kompilatorskiego, Jan ze Stobnicy wyróżnia się jednak oryginalnością w swoim doborze źródeł, jak przekonuje Zawadzki. Inaczej bowiem niż Wawrzyniec Korwin, który poprzestał na autorach antycznych, Jan ze Stobnicy sięgnął także po źródła mu współczesne. Choć jego dzieło nosi tytuł komentarza do Ptolemeusza, bezpośrednio do Ptolemeusza krakowski uczony prawie nie sięga. Komentarz do ksiąg starożytnego astronoma wywodzi przede wszystkim od niemieckiego uczonego Martina Waldseemüllera (ok. 1470–1512), który w 1507 wydał swoje dzieło geograficzne *Cosmographiae introductio*. Pierwsza w Polsce mapa z zaznaczonym położeniem Ameryki zamieszczona w podręczniku Jana ze Stobnicy wzorowana jest właśnie na mapach wydanych przez Waldseemüllera²². Nazwisko Waldseemüllera nie zostaje przywołane przez krakowskiego uczonego, choć wyraźnie wymienia on pozostałe źródła informacji geograficznych. Jako źródło relacji o nieznanym wcześniej krainach wspomina, zamiast Waldseemüllera, Amerigo Vespucciego (1451–1512)²³. Poza przemilczanym *Wstępem do Kosmografii* Waldseemüllera, głównym tekstem, na którym Jan ze Stobnicy oparł swój wywód, jest *De Europa* Enneasza Sylwiusza Piccolominiego (1405–1464). Skrótowe wiadomości o Syrii czerpał z *Etymologii* Izydora z Sewilli (560–636)²⁴, o krainach Afryki z *Historiarum adversum paganus libri* Pawła Orozjusza (ok. 385–420)²⁵. W ramach opisu Ziemi Świętej wydał w całości relację Brata Anzelma (ok. 1480–1520)²⁶. Należy tutaj zaznaczyć, że wybór współczesnych humanistów, w szczególności Piccolominiego, zamiast autorów starożytnych, może wynikać raczej z trendów literackich polskiego renesansu niż ze szczególnej oryginalności Jana ze Stobnicy. Jako argument warto wspomnieć słowa Zbigniewa Oleśnickiego w liście do Piccolominiego z 1453 r., gdzie twierdzi on, że Polacy pragnący pracować nad swoim stylem łacińskim,

²¹ Ibidem, s. 16.

²² Z. Pietrzyk, *Jan ze Stobnicy*, s. 73.

²³ R. Zawadzki, *Jan ze Stobnicy*, s. 94, 210.

²⁴ „*Compendiosa Syriae descriptio ex Isidoro*” – ibidem, s. 176.

²⁵ „*Africae descriptio ex Paulo Orosio praeter Aegyptum*” – ibidem, s. 177.

²⁶ „*Fratris Anselmi ordinis Minorum de observantia lucidior Terrae Sanctae descriptio*” – ibidem, s. 178.

powinni naśladować nie starożytnych, ale imitujących ich pisarzy włoskich²⁷. Przykładem takiej praktyki jest *Pochwała wymowy* wykształconego w Padwie Jana z Ludziska (ok. 1400–1460), nazwanego przez Domańskiego krakowskim prehumanistą²⁸. Jego mowa skomponowana jest z fragmentów utworów humanistów włoskich.

Korzystając z dzieła *De Europa* Piccolominiego, Jan ze Stobnicy wprowadza potrzebne jego zdaniem poprawki w opisie znanych mu rejonów: Polski, Litwy i Rusi. Enneaszy Sylwiusz Piccolomini nigdy w Polsce nie był, co jego opis tych rejonów od razu zdradza²⁹. Jan ze Stobnicy koryguje błędy Piccolominiego, usuwając na przykład anachroniczną informację o organizacji państwa wedle wczesnośredniowiecznego systemu *rex ambulans*, co w XV w. było już dawno przeszłością³⁰. Rozbudowuje ponadto wykład włoskiego humanisty w przypadku Polski prawie o stronę, Litwy – o pół strony, Rusi – o blisko dwie strony, przedstawiając pokrótce najważniejsze miasta, bogactwa naturalne, historię i obyczaje. Cały wywód krakowskiego uczonego wpleciony jest niepostrzeżenie w tekst Piccolominiego, bez żadnego wskazania, które konkretnie zdania zostały dodane do oryginalnego traktatu *De Europa*. Śladem ingerencji w tekst Piccolominiego jest tylko krótkie zdanie w dedykacji do Jana Lubrańskiego: „zmieniłem wszakże pewne zagadnienia odnoszące się w tym utworze do tematu naszej Sarmacji”³¹. Gdyby Jan ze Stobnicy pretendował do oryginalności, to zaznaczyłby wyraźnie swój wkład autorski – uzupełnienia Piccolominiego. Tymczasem wydaje się raczej, że starał się ukryć niekompetencję wielkiego włoskiego humanisty w dziedzinie geografii środkowoeuropejskiej, która dla mieszkańca ziem polskich musiała być uderzająca.

Autor opracowania wyraźnie rozumie, że kompilacyjny charakter dzieła krakowskiego uczonego wynika ze specyfiki praktyki literackiej epoki³², przyjmuje jednak perspektywę apologetyczną, mimo wszystko starając się udowodnić oryginalność dzieła Jana ze Stobnicy. Korzystanie z dzieł starożytnych, cechą wręcz konstytutywną literatury renesansowej, przedstawia jako mankament, zestawiając

²⁷ Zob. J. Domański, *Philologica, litteraria, humaniora*, s. 63.

²⁸ J. Domański, *Lacina w Polsce*, s. 148–160.

²⁹ J. Ojrzyński, *Obraz Polski i Polaków w pismach Enneasza Sylwiusza Piccolominiego (papieża Piusa II)*, Warszawa 2014, s. 141.

³⁰ Ibidem, s. 141–142.

³¹ R. Zawadzki, *Jan ze Stobnicy*, s. 210.

³² Np. „W dawnych epokach [kompilacje] stały się normą literacką wiele znaczącą, skonwencjonalizowaną cechą licznych tekstów różnego typu, zdobyły rangę metody naukowej, zyskały nawet oprawę genealogiczną. [...] Utwór kompilatorski bowiem był nie tylko zbiorem, opracowaniem, usystematyzowaniem treści już istniejącej, zaczerpniętej z dzieł poważnych autorów czy uznanych autorytetów, poszczególne skompilowane elementy takiego tekstu były aktualizowane, by wejść w obieg bynajmniej nie w roli zabytku muzealnego czy obiektu antykwarycznego” – ibidem, s. 11–12.

ją ze współczesnym pojęciem plagiatu³³. Choć kompilacja i plagiat mogą wyglądać formalnie tak samo, różnią się od siebie diametralnie, przede wszystkim ze względu na kontekst kulturowy, ale także ze względu na cel. Kompilator nie poddaje się pod żadne z wykorzystywanych źródeł. To sposób użycia i naśladowania źródeł (starożytnych, a dla polskich humanistów także włoskich) jest sztuką renesansowych humanistów. Bez identyfikacji źródła nie sposób tę sztukę docenić. Komentarz Jana ze Stobnicy do Arystotelesa cieszył się powodzeniem, ponieważ w prosty i klarowny sposób przedstawiał tekst tak trudny i zawiły. Trudność tekstu Arystotelesa wzmacnia wartość osiągnięcia prostoty komentarza. Analogicznie *Wprowadzenie do Kosmografii* przedstawia szereg zagadnień geograficznych wraz z opisem świata według najnowszej wiedzy w sposób jasny i zwięzły.

Przy wyraźnym zaznaczeniu wagi metody kompilacyjnej dla twórczości Jana ze Stobnicy, spodziewalibyśmy się w publikacji Zawadzkiego dokładniejszej analizy tejże metody. Dla czytelnika niezaznajomionego z tekstami wykorzystanymi przez Jana ze Stobnicy w jego *Wprowadzeniu do Kosmografii* nie jest jasne, w jaki konkretnie sposób zostały one wykorzystane – czy w formie bezpośrednich cytatów, parafraz, czy skrótów. Czy z każdym z wykorzystywanych autorów postępował Jan ze Stobnicy tak samo? Nie znajdziemy w publikacji systematycznego wywodu na ten temat, jedynie wzmianki rozsiane gdziegdzie we wstępie. Zawadzki ogranicza się przeważnie do stwierdzenia, że dana część utworu Jana ze Stobnicy pochodzi od innego autora.

W rozwikłaniu kompilacyjnej zagadki pomaga częściowo sposób zapisu tekstu, który przez użycie antykwy i kursywy różnicuje między fragmentami zaczerpniętymi od innych autorów, a tymi pochodzącymi od Jana ze Stobnicy. Niestety znajdziemy tu pewną niekonsekwencję, co przy braku komentarza na temat obranej przez autora metody edycji tekstu prowadzić może do nieporozumień. W odnoszącej się do Ptolemeusza części tytułowej zaznaczono kursywą wplecione w wywód Jana ze Stobnicy kryptocytaty z Waldseemüllera i sporadycznie Ptolemeusza, zaznaczając również źródło ich pochodzenia w przypisach. W rozdziałach odnoszących się do dzieł *Europa* i *Azja* Piccolominiego zarówno tekst łaciński jak i polskie tłumaczenie pełne są oznaczeń sugerujących opuszczenie tekstu: „[...]” nie jest jednak jasne, że należą one do komentarza edytora i tłumacza tekstu Jana ze Stobnicy – sygnalizuje on w ten sposób miejsca, gdzie krakowski uczyony opuszcza fragmenty cytowanego dzieła Piccolominiego. Oznaczenie to jest dla czytelnika sugestią, że poza tymi opuszczeniami tekst Piccolominiego cytowany jest wiernie. Wczytawszy się w przypisy do tekstu łacińskiego, czytelnik orientuje się jednak, że Jan ze Stobnicy zmienia kolejność pojawiania się kolejnych krain geograficznych w stosunku do Piccolominiego. Korygujące opis włoskiego humanisty wstawki Jana ze Stobnicy wspomniane są we wstępie,

³³ Np. „można zaryzykować stwierdzenie, że procedura badań Jana ze Stobnicy niweluje w dużym stopniu niesławę jego plagiatowości” – ibidem, s. 56.

w samym tekście zaś jedynie zasygnalizowane kursywą. To rozwiązanie edytor-
skie wprowadza pewną niejasność, gdyż w partii tekstu poświęconej *Kosmografii*
to autorski wywód Jana ze Stobnicy pisany był antykwą, a ukryte cytaty z in-
nych autorów kursywą. Odwrotną sytuację mamy w części poświęconej Europie
i Azji. Kwestia ta została tak rozwiązana zapewne dlatego, że w części kosmo-
graficznej wywód Jana ze Stobnicy stanowi trzon utworu, w który wplecione są
kryptocytaty z Waldseemüllera i Ptolemeusza, część poświęcona Europie i Azji
oparta jest natomiast niemal wyłącznie na utworach Piccolominiego, a dopisane
przez Jana ze Stobnicy fragmenty są jedynie uzupełnieniem skróconego wywodu
Piccolominiego. Nie jest to jednak jasno zaznaczone, ani we wstępie, ani w sa-
mym tekście.

Dodatkowy komentarz poświęcony metodzie edycji tekstu pozwoliłby roz-
wiązać wątpliwości czytelnika co do pochodzenia poszczególnych fragmentów
(zwłaszcza jeśli chodzi o ingerencje w wywód Piccolominiego, które nie są opa-
trzone przypisami). Publikacja zyskałaby także na umieszczeniu szerszej anali-
zy metody kompilatorskiej Jana ze Stobnicy. Jest ona wielokrotnie wspomina-
na ogólnie, jednak nigdy nie została omówiona dokładnie. We *Wprowadzeniu do*
Kosmografii znajdujemy różne sposoby użycia tekstów innych autorów, co warto
byłoby wyraźnie zaznaczyć. W inny sposób korzysta wszakże Jan ze Stobnicy
z Waldseemüllera (którego wkładu w żaden sposób nie zaznacza, a z którego
cytaty wplata we własny wywód), w inny z Piccolominiego (którego nazwisko
umieszcza prominentnie w nagłówku, a własne uzupełnienia jego tekstu ukrywa
w wywodzie włoskiego humanisty), w jeszcze inny Brata Anzelma (którego tekst
został po raz pierwszy opublikowany w kompilacji Jana ze Stobnicy, i którego
autorstwo krakowski uczyony wyraźnie zaznacza).

Bibliografia

Źródła

Jan ze Stobnicy, *Introductio in Ptolomei Cosmographiam cum longitudinibus et latitudi-
nibus regionum et civitatum celebriorum*, F. Ungler, Cracoviae 1512.

Jan ze Stobnicy, *Parvulus philosophie naturalis cum expositione textuali ac dubiorum
magis necessariorum dissolutione ad intentionem Scoti congesta in Studio Craco-
viensi a Ioanne Stobnicensi artium Magistro*, J. Haller, Cracoviae 1507.

Opracowania

Domański J., *Łacina w Polsce. Średniowieczne piśmiennictwo myślicielskie. Antologia*,
red. E. Szablewska, Kraków 2020.

Domański J., *Philologica, litteraria, humaniora: studia i szkice z dziejów recepcji dzie-
dzictwa antycznego*, Warszawa 2009.

Jackowski A., Sołjan I., *Wkład ośrodka krakowskiego w rozwój polskiej geografii (do
roku 1945)*, „Czasopismo Geograficzne” 2010, t. 81, nr 3, s. 153–171.

- Ojrzyński J., *Obraz Polski i Polaków w pismach Enneasza Sylwiusza Piccolominiego (papieża Piusa II)*, Warszawa 2014.
- Pietrzyk Z., *Jan ze Stobnicy zwany Stobniczką*, [w:] *Złota księga Wydziału Filozoficznego*, red. J. Miklaszewska, J. Mizera, Kraków 2000, s. 71–74.
- Rott D., *Mapping the Early Modern World: Ptolemy's Cosmography in Sixteenth Century Cracow*, „*Tabula*” 2020, nr 17, s. 315–328, DOI: 10.32728/tab.17.2020.12.
- Tessicini D., *Definitions of Cosmography and Geography in the Wake of Ptolemy's Geography*, [w:] *Ptolemy's Geography in the Renaissance*, red. Z. Shalev, C. Burnett, London 2011 (Warburg Institute Colloquia, t. 17), s. 51–69.
- Wilczek P., *Literatura polskiego renesansu*, Katowice 2005.
- Zawadzki R., *Geografia i poezja. Owidiusz na warsztacie Wawrzyńca Korwina (1465–1527)*, „*Collectanea Philologica*” 2019, nr 22, s. 101–116, DOI: 10.18778/1733-0319.22.06.
- Zawadzki R., *Wawrzyniec Korwin – życie i twórczość renesansowego humanisty. (Studium, tekst łaciński, komentarz i przekład)*, Częstochowa 2013.
- Zawadzki R., *Jan ze Stobnicy – Wprowadzenie do Kosmografii Ptolemeusza. Studium, tekst łaciński, komentarz i przekład*, Częstochowa 2021.

Katarzyna Borkowska – doktor nauk humanistycznych w zakresie filologii klasycznej, adiunkt w Instytucie Historii Nauki im. L. i A. Birkenmajerów Polskiej Akademii Nauk w Warszawie. Obszary badawcze: historia nauki, filozofia starożytna, korespondencja nauk i sztuk. Wybrane publikacje: *Wiersze dedykacyjne w dziełach Urania Propitia (1650) i Selenographia (1647) – analiza porównawcza* (2021), *Translatio, Imitatio, Aemulatio – assimilation of Greek thought in Cicero's philosophical writings* (2022).

e-mail: kborkowska@ihnpan.pl